

Wstrząsy. Diana Lelonek

kurator: Jakub Gawkowski

Dokumentacja (fragment) złożona do konkursu
na kuratorski projekt wystawy w Pawilonie Polskim
na 59 Międzynarodowej Wystawie Sztuki
w Wenecji w 2022 r.

Diana Lelonek. Wstrząsy

Konspekt wystawy

Projekt Diany Lelonek (ur. 1988, Katowice) podejmuje temat przeszłości i przyszłości regionów górniczych, skupiając się na przykładzie Górnego Śląska. Punktem odniesienia dla nowej realizacji artystki jest historia przemysłu oraz twórczość Teofila Ociepki (1891–1978) – malarza samouka i wieloletniego pracownika kopalni węgla kamiennego. Przyglądając się przeszłości, Diana Lelonek zadaje pytania o przyszłość w obliczu nadchodzącej planetarnej transformacji energetycznej. Wystawa składa się z dwukanałowej instalacji audiowizualnej zrealizowanej na terenie nieczynnej kopalni, a także wchodzących z nią w dialog skamielin, roślin oraz dwóch obrazów Ociepki.

Baśniowe obrazy Teofila Ociepki wypełnia bujna przyroda, pełna roślin przypominających pradawne wielkie paprocie, skrzypy i widłaki. Obraz *Górnik w Lesie* (1956) przedstawia zamyślonego górnika siedzącego w głębi lasu. Podążając za tym tropem, projekt Lelonek łączy historię społeczną z perspektywą geologiczną. Sięga do początków Śląska – czasów epoki karbońskiej i momentu wymierania lasów skrzypowo-widłakowych, które później zamieniają się w węgiel. Opowieść kończy się zaś w obecnym momencie, gdy proces spalania dawno wymarłych roślin spowodował kolejne wielkie wymieranie gatunków.

Nawiązując do obrazu, dwukanałowa instalacja wideo przedstawia byłych pracowników i pracowniczkę przemysłu węglowego w otoczeniu bujnej przyrody porastającej teren nieczynnej kopalni. Bohaterowie i bohaterki pełnią jednocześnie rolę chóru: śpiewają tzw. górnicze „pieśni buntu” z okresu międzywojennego. Pieśni, w których melodia splatała się z pracą fizyczną zawierały potencjał oporu, ale także wzajemnej troski. Łagodziły napięcie pracy w ekstremalnych warunkach, budowały przynależność i towarzyszyły świętowaniu. Grupowy śpiew, traktowany jako nośnik relacji i emocji oraz źródło historyczne, przywołuje historię ciężkich warunków i wyzysku, ale też samoorganizacji. Dźwięk, przerywany kilkuminutowymi interwałami ciszy nadaje narrację opowieści, wyznacza także rytm wystawy, wskazując na cykliczność historycznych procesów o skali geologicznej.

Wystawa łączy perspektywę planetarną z lokalną, historię geologiczną z historią robotniczą, a także język sztuki współczesnej z tzw. malarstwem nieprofesjonalnym. Sięga po metodologię głębokiej historii (*deep history*), aby opowiedzieć o obecnej sytuacji społeczności w zwrotnym momencie krótkiej historii przemysłu wydobywczego. Jest organicznym rozwinięciem długoterminowej praktyki i zainteresowań pochodzącej z regionu artystki, która w swojej artystyczno-badawczej praktyce podejmuje wątki współistnienia ludzkich i nieludzkich organizmów.

Wystawa czerpie inspirację z geologii, botaniki i historii sztuki, wpisując się jednocześnie w narrację wystawy głównej weneckiego biennale. Namawia do czerpania wiedzy z wyobraźni artystycznej i zasobów lokalnych tradycji wobec potrzeby zmiany podejścia do środowiska naturalnego. Przedstawia historycznych i współczesnych pracowników kopalń jako postaci uwikłane w skomplikowane dzieje przemysłu i zmian klimatu. Wystawa skupia się na reinterpretacji i wykorzystaniu istniejących przedmiotów i historycznych dzieł. Są one – podobnie jak wyznaczające rytm wystawy pieśni – wskazówką do odwrócenia logiki ciągłej nadprodukcji i innowacji oraz szukania odpowiedzi na palące pytania teraźniejszości w istniejących dziełach, świadectwach, lekcjach.

Oprócz warstwy artystycznej, wystawa Diany Lelonek przynosi też wartość społeczną. Artykułuje możliwość porozumienia grup i poglądów, które zazwyczaj są przeciwstawiane: osób zaangażowanych w walkę z planetarnym kryzysem klimatycznym oraz tych broniących lokalnych tradycji. Projekt zadaje pytanie w jaki sposób organizować przyszłość, pamiętając jednocześnie o przeszłości. Jak dokonać transformacji regionów górniczych, dbając jednocześnie o lokalne tradycje wytworzone wokół eksploatacji środowiska naturalnego?

Skrócony scenariusz wystawy

Projekt zakłada stworzenie wystawy, na którą złożą się elementy:

1. Dwukanałowa instalacja audiowizualna realizowana na terenie nieczynnej kopalni „Mysłowice” z udziałem byłych pracowników i pracowników przemysłu wydobywczego. W zarastającym przez ostatnie lata terenie wytworzył się bujny ekosystem. Przedstawieni w otoczeniu przyrody bohaterowie wykonywać będą tzw. „śląskie pieśni buntu” z okresu międzywojennego, zachowane w etnograficznym archiwum Adolfa Dygacza (1914–2004). Instalacja audiowizualna o długości 15–20 minut, wyświetlana będzie na dwóch ekranach wykonanych z drewnianego stelażu i płótna projekcyjnego (format 16:9, szerokość 525 cm, wysokość 295 cm, głębokość 30 cm; format 4:3, szerokość 400, wysokość 295 cm, głębokość 30 cm).
2. Obraz Teofila Ociepki *Górnik w lesie*, 1956 ze zbioru Państwowego Muzeum Etnograficznego w Warszawie.
3. Elementy geologiczne i parageologiczne umieszczone na kubikach o różnych wysokościach: bryły z odciskami paproci i widłaków ze zbiorów własnych artystki oraz kolekcji Muzeum geologicznego; przedmioty znalezione wyglądem przypominające naturalne formacje geologiczne: syntetyczne fragmenty odnalezione na terenach nieczynnych kopalń, hałd, dzielnic przemysłowych. Obiekty łączące różne rejestry czasowe i osobiste historie stworzą wielowarstwowy dialog.
4. Rośliny ruderalne (Nawłóć Pospolita, popłoch pospolity, Krwawnik pospolity, Wiesiołek dwuletni, Bylica pospolita, Wrotycz, Dziewanna) rosnące przed przestrzenią pawilonu. Gatunki ruderalne jako pierwsze porastają opuszczone przez przemysł tereny. Stanowią pierwszy etap w naturalnej sukcesji - przywracaniu ekosystemów. Tymczasowe zasadzenie w porozumieniu z Fundacji La Biennale di Venezia i urzędu miasta Wenecja, zaplanowane i przeprowadzone przez botanika i projektanta zieleni.